

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Heer, W. de; Heer W. de

Citation

Heer, W. de. (2017, September 12). *Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/54859>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/54859>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/54859> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Heer, W. de

Title: Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Issue Date: 2017-09-12

In dit hoofdstuk komt de eerste subdeelvraag van de *case study* aan de orde:

“In welke mate hebben pabo's de overdracht van wetenschappelijke kennis over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen opgenomen in de programmering van de opleiding?”

Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat hogescholen weinig aandacht besteden aan de overdracht van kennis over zmal-leerlingen. Segers & Hoogeveen signaleren in 2012 dat van de 24 pabo-vestigingen die aan hun onderzoek meewerken, twee pabo's aangeven een speciale verdiepingsmodule aan te bieden die is gericht op makkelijk lerende leerlingen.¹ Tevens vermelden zij, dat niet meer dan enkele cursussen en opleidingstrajecten op dit gebied zijn opgezet na de oprichting in 1992 van de post-hbo en postacademische opleiding “ECHA-Specialist in Gifted Education” van het CBO/Universiteit Nijmegen.²

Het SLO-Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling bericht in 2015 op haar website en in 2007 in “SLO Primair”, dat pabo-opleidingen nauwelijks aandacht besteden aan (zeer) makkelijk lerende kinderen (zie bron 2).³

---

1 Segers & Hoogeveen 2012, p. 29

2 Tevens geven Segers & Hoogeveen in 2012 aan dat er nog onvoldoende duidelijkheid is over de kwaliteit en effectiviteit van deze cursussen en opleidingen. Segers & Hoogeveen 2012, p. 28-29.

3 *Pabo-module (hoog)begaafdheid, SLO Primair 2007/1, p. 9.*

SLO | Informatiepunt
Onderwijs & Talentontwikkeling

Zoeken op

Home Onderwijs ▾ Beleid ▾ Thema's ▾ Werkgroepen ▾ Professionals ▾ Scholen Instanties FAQ

Home > Thema's > Begaafdheid > Specialistische opleidingen

Specialistische opleidingen

Aandacht voor begaafdheid maakt vaak nauwelijks deel uit van de lerarenopleidingen. Specifieke kennis op dit gebied is echter noodzakelijk om ook begaafde leerlingen goed te kunnen begeleiden en om hen passend uitdagend onderwijs te kunnen bieden. Het is dan ook sterk aan te bevelen om op iedere school een gespecialiseerd teamlid (laagdrempelig) beschikbaar te hebben in de vorm van een talenten- of begaafdheidscoördinator. Deze kan zowel een belangrijke rol spelen in de begeleiding van begaafde leerlingen als in de ondersteuning van andere teamleden.

(Na)scholing op het gebied van begaafdheid is dus belangrijk. Diverse instanties bieden hiervoor gespecialiseerde opleidingen.

Via het rechtermenu vindt u meer informatie per instantie en per geboden opleiding (o.a. over duur, doelgroep, voorwaarden, etc.).

Centrum voor Begaafdheidsonderzoek
Radboud Universiteit Nijmegen

Fontys
Opleidingscentrum
Speciale Onderwijszorg

NOVILO
Talentonderwijs in de praktijk

KU=(K+V)^R

Cedim

I+U
CENTRUM
THEO THUSSEN
HOGESCHOOL
UTRECHT

Specialistische opleidingen

- > ECHA Specialist in Gifted Education
- > Specialist Begaafdheid SE/ZOO®
- > Novilo opleidingen
- > Master SEN
- > Hoogbegaafdheid & Differentiatie
- > Excellent talent en hoogbegaafdheid

Bijdragen

- > Publicaties
- > Leermaterialen
- > Hulpmiddelen (1)
- > Afbeeldingen
- > Video's
- > Links

Bron 2: SLO-website d.d. 12 oktober 2015⁴

Van de zes specialistische opleidingen waarnaar het SLO op haar website verwijst, worden drie opleidingen verzorgd door een hbo- of universitaire instelling, te weten: de master SEN van Fontys, de opleiding Specialist Hoogbegaafdheid en Differentiatie van Hogeschool Utrecht en de ECHA-opleidingen van het CBO/Universiteit Nijmegen.

In dit onderzoek wordt door middel van documentanalyse en nader onderzoek van de *embedded cases* de eerste subdeelvraag beantwoord (zie de inleiding van Deel 2 Nurture in de polder).

Op basis van de documentanalyse worden in § 7.1 de algemene kenmerken van de pabo-opleiding weergegeven en in § 7.2 de kenmerken van de groep hogescholen met een pabo-opleiding, de analyse-eenheid van dit empirisch onderzoek. In § 7.3 wordt de kennisoverdracht in de programmering van de pabo-opleiding in het studiejaar 2014-2015 in kaart gebracht op basis van de documentanalyse en nader onderzoek van de *embedded cases*. In § 7.4 wordt een reflectie gegeven op de resultaten en wordt de eerste subdeelvraag beantwoord.

4 <http://talentstimuleren.nl/thema/begaafdheid/specialistische-opleidingen-begaafdheid>, laatst geraadpleegd: 12 okt. 2015.

7.1 KENSCHETS PABO-OPLEIDING

De algemene kenmerken van de pabo-opleiding zijn beschreven op basis van de documentanalyse.

In § 7.1.1 wordt ingegaan op het doel van de opleiding, de studiebelasting en bij wie de beleidsverantwoordelijkheid is belegd. Vervolgens wordt in § 7.1.2 aangegeven welke opleidingsvormen er zijn en in § 7.1.3 het aantal en enkele kenmerken van pabo-studenten. Ten slotte worden in § 7.1.4 de mogelijkheden voor afgestudeerden weergegeven.

7.1.1 Doel, studiebelasting en beleidsverantwoordelijkheid opleiding

Pabo's leiden studenten op tot leraren in het basisonderwijs. Afgestudeerden zijn bevoegd om les te geven in alle vakken van het basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs, met uitzondering van het vak lichamelijke opvoeding of gymnastiek. Pabo's behoren tot de sector lerarenopleidingen en vormen hierin een van de grootste subsectoren.⁵

De hbo-bachelor opleiding tot leerkracht in het basisonderwijs, of de pabo-opleiding, wordt verzorgd door hogescholen. Om de voltijdse vierjarige bachelor opleiding af te ronden dienen studenten in totaal 240 ECTS (European Credit Transfer System) of studiepunten te behalen. De studielast bedraagt 60 ECTS per studiejaar. Aangezien 1 ECTS ongeveer 28 studie-uren vertegenwoordigt, bedraagt de studielast 1680 studie-uren per studiejaar. Wanneer 40 uur per week wordt gestudeerd, is de studielast 42 studieweken per studiejaar.⁶

De studiepunten worden door de onderwijsinstelling verdeeld over de verschillende vakken overeenkomstig de studie-zwaarte van het vak. De major of hoofdfase omvat 210 van de vereiste 240 ECTS. De major is het onderwijsprogramma dat alle studenten moeten volgen. Hierin worden de kennis en de vaardigheden geleerd die benodigd zijn voor de uitoefening van het beroep van, in het geval van de pabo, leraar in het basisonderwijs. De resterende 30 ECTS worden ingevuld in de minor- of keuzefase.⁷

In de minorfase specialiseren studenten zich in een bepaalde richting door het volgen van keuzemodules of -vakken. Hogescholen geven in hun informatievoorziening aan, dat studenten kunnen kiezen uit specifieke pabo-minors, minors die hogeschoolbreed worden aangeboden, zogenoemde externe minors bij andere (buitenlandse) hogescholen of (buitenlandse) stages.

---

5 Sector leraren opleidingen in beeld 2014, p. 7 en Eurybase 2009, p. 151.

6 De studielast is: $240 : 4 = 60$ ECTS of studiepunten per jaar; $60 * 28 = 1680$ studie-uren per jaar; $1680 : 40 = 42$ studieweken per jaar.

7 Wet tot wijziging onderwijswetten ivm invoering bachelor-masterstructuur in het ho 2002, art. 7.3a, 7.4 en 7.4b, p. 3 en 4 en <http://www.nationaleonderwijsgids.nl/hbo/paginas/wat-is-hoger-beroepsonderwijs.html>, laatst geraadpleegd: 31 aug. 2016.

Voor het volgen van minors binnen het studiedomein onderwijs verkrijgen studenten veelal zonder veel moeite of impliciete toestemming. Wanneer de door de student verkozen minor buiten het eigen vakgebied valt of in het buitenland plaatsvindt, is veelal expliciete toestemming van de examencommissie vereist.⁸

Naast minors kunnen hogescholen tevens gedurende een kwartaal of langer specialisaties aanbieden, bijvoorbeeld in een bepaalde godsdienst, levensbeschouwing, onderwijsvisie of in bewegingsonderwijs. Hiervoor wordt veelal een apart diploma afgegeven (zie bijlage 2).

De verantwoordelijkheid voor het beleid van de hogeschool en daarmee voor de invulling van het onderwijs is primair belegd bij het bestuur van de hogeschool. De programmering van de opleiding, dat wil zeggen de samenstelling van het curriculum en de methode en inhoud van de toetsing, is derhalve haar verantwoordelijkheid.⁹

In de praktijk kan deze taak gedelegeerd worden naar bijvoorbeeld directeuren met curriculumverantwoordelijkheid of speciaal hiertoe aangestelde curriculum- en toetsontwikkelaars.¹⁰ Het hogeschoolbestuur heeft twee kerntaken, te weten verantwoording afleggen over de genomen besluiten aan het ministerie en de onderwijskundige professionals in staat stellen hun vak uit te oefenen.¹¹

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de verschillende opleidingsvormen die leiden tot het beroep leraar in het basisonderwijs.

7.1.2 Opleidingsvormen

Hogescholen bieden verschillende opleidingsvormen voor het behalen van een pabo-diploma. Bijna iedere hogeschool biedt zowel een voltijd- als een deeltijdopleiding of een twee- of driejarig verkorte opleiding (zie bijlage 2).

Daarnaast zijn er opleidingen voor studenten die reeds in het bezit zijn van een geschiktheidsverklaring, zogenoemde zij-instromers. Om de benodigde onderwijsbevoegdheid te behalen volgen zij een opleidingstraject en

8 Dit blijkt onder meer uit: *Minorencatalogus 2014-2015* 2014, p. 2, Informatievoorziening over minoren van de Hogeschool van Amsterdam: <http://www.hva.nl/onderwijs/praktisch/content/hva-breed/studentenzaken/minoren/minoren-st.html#anker-welke-minor-kan-ik-kiezen-> en Informatievoorziening over aanmeldvoorwaarden minor van de Hogeschool van Amsterdam: <http://www.hva.nl/onderwijs/praktisch/content/hva-breed/studentenzaken/minoren/aanmeldvoorwaarden/inschrijfvoorwaarden.html>. Websites geraadpleegd: 8 april 2015.

9 *Bekwaamheidseisen in de lerarenopleiding* 2010, p. 7, 17 en 33, *Beleidsnotitie Governance*, p. 2 en 3 en Bronneman-Helmerts 2011, p. 13-14, 30, 37.

10 *Bekwaamheidseisen in de lerarenopleiding* 2010, p. 8.

11 *Beleidsnotitie Governance*, p. 3 en Bronneman-Helmerts 2011, p. 30.

worden gedurende dit traject voor een periode van maximaal 2 jaar als tijdelijke leraar benoemd.¹²

Tevens is er een opleidingsvorm waarbij er een partnerschap is gesloten tussen een pabo-opleiding en één of meer scholen. De studenten worden in een gezamenlijke verantwoordelijkheid opgeleid door de hogeschool en de basisscholen. Deze opleidingsvorm wordt Opleiden in de school (OIDS) genoemd.¹³

Opleiden in de school (OIDS) is meer dan een stage, omdat de basisscholen medeverantwoordelijk zijn voor de opleiding van de studenten. Het Ministerie van OCW stimuleert OIDS sinds begin 2000, onder meer door middel van een subsidieregeling.¹⁴ Vanaf 2014 ondersteunt het ministerie OIDS met € 20 miljoen per jaar.¹⁵

Volgens het Ministerie van OCW wordt 20% van de studenten in november 2016 opgeleid volgens het concept OIDS.

“Het opdoen van ervaring in de praktijk en het direct spiegelen hiervan aan de theorie, door samenwerkend leren of zelfsturing in de opleiding, maakt leren effectiever en plaatst leraren sneller in de beroepspraktijk. [...] Op lange termijn hebben deelnemende lerarenopleidingen en scholen de ambitie om het bereik van de opleidingsscholen verder te vergroten, door meer scholen te betrekken en het bestaande praktijkdeel van de opleiding nog vaker bij opleidingsscholen onder te brengen.”¹⁶

Circa tweederde van de pabo's biedt in 2014 in samenwerking met een universiteit een academische leerroute aan, de zogenoemde academische pabo. Er zijn twee soorten leerroutes. Bij de eerste leerroute verkrijgen de afgestudeerden het diploma bachelor leraar basisonderwijs en een directe toegang tot een wo-master onderwijskunde of pedagogiek. Bij de tweede leerroute behalen de afgestudeerden naast het diploma bachelor leraar basisonderwijs ook een diploma bachelor wetenschappelijk onderwijs, veelal het diploma bachelor onderwijskunde of bachelor pedagogiek. De tweede leerroute wordt ook wel de “academische pabo bi-diplomerings” genoemd. Alleen studenten met een vwo-opleiding komen in aanmerking voor academische leerroutes. In 2008 is de eerste academische leerroute gestart met 61 studenten.¹⁷

In de volgende paragraaf worden het aantal pabo-studenten en enkele kenmerken van deze groep weergegeven.

12 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 7 en 33.

13 Berndsen, Paulussen-Hoogeboom & Timmermans 2013, p. I.

14 Berndsen, Paulussen-Hoogeboom & Timmermans 2013, p. I.

15 *Lerarenagenda 2013-2020* 2013, p. 29.

16 *Derde voortgangsrapportage Lerarenagenda* 2016, p. 8.

17 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 46-47.

7.1.3 Aantal en kenmerken studenten

Van de 24.348 studenten die in 2013 aan de pabo studeren, volgen 20.777, ruim 85%, een voltijdse pabo-opleiding en 3.571, bijna 15%, een deeltijd-opleiding. Een deel van de voltijdsstudenten volgt de academische pabo, in 2011 zijn hieraan ruim 500 studenten begonnen.¹⁸

Bij zowel de voltijd als de deeltijd pabo-opleiding is van 2009 tot 2013 sprake van een daling in studentenaantallen. Het aantal voltijdstudenten is in die jaren met 10% afgenomen en het aantal deeltijdstudenten met bijna 28%.¹⁹

De instroom bij de pabo-opleiding bestaat hoofdzakelijk uit vrouwen. In 2013 bedraagt het percentage vrouwen bijna 77%.²⁰

Vergeleken met het gehele hoger beroepsonderwijs is bij de pabo relatief veel instroom afkomstig uit het mbo, namelijk ruim 36% van de pabo-instroom in 2013 ten opzichte van 30% van de instroom in het gehele hbo. Daarnaast is circa de helft van de instroom bij de pabo in 2013 afkomstig van de havo en bijna 11% van het vwo.²¹

In de volgende paragraaf worden de mogelijkheden van de afgestudeerden weergegeven.

7.1.4 Mogelijkheden afgestudeerden

Een afgestudeerde van de pabo kan met het behaalde hbo-bachelordiploma aan de slag gaan als leerkracht, maar kan ook kiezen voor een vol- of deeltijd masteropleiding.

Een master kan een één- of tweejarige specialisatie zijn aan een hogeschool of universiteit. Wanneer na een pabo-opleiding wordt gekozen voor een masteropleiding aan een universiteit, dient veelal eerst een zogenoemde pre-master, schakelprogramma of andere opleidingsroute te worden gevolgd.²²

Naast de academische leerroutes en hbo-masters bieden pabo's ook de nodige nascholingen en post-hbo opleidingen aan voor reeds werkzame leerkrachten of teams van leerkrachten. Zo heeft de Hogeschool Utrecht een omvangrijke aanbod aan nascholingen of post-hbo opleidingen die worden georganiseerd door het Seminarium voor Orthopedagogiek. Dit is een lande-

---

18 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 10, 47 en 81.

19 In 2009 zijn 23.105 voltijd- en 4.949 deeltijdstudenten verbonden aan de pabo. *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 81-82.

20 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 29 en 84.

21 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 30, 32 en 84.

22 <http://www.nationaleonderwijsgids.nl/hbo/paginas/bachelor-masterstructuur.html>, laatst geraadpleegd: 19 okt. 2015, en bijlage 2.

lijk kennis- en opleidingscentrum met vijf kantoren in de regio's Noord-Oost, Noord-West, Midden, Zuid-Oost en Zuid-West. Het Seminarium biedt ruim 400 masters, post-masters, mastermodules, cursussen, nascholingen en team-gerichte scholingen aan, waarvan circa 150 op het gebied van onderwijs en opvoeding. Verschillende hogescholen verwijzen naar het Seminarium voor opleidingen of nascholingen of werken hiermee samen.²³

Voor het volgen van een (aanvullende) opleiding of master kunnen leerkrachten sinds 2008 een lerarenbeurs aanvragen. Deze beurs wordt sinds 2012 alleen nog verleend voor geaccrediteerde bachelor- en masteropleidingen met een studieduur van 1 jaar of meer.²⁴ Het is mogelijk om een lerarenbeurs aan te vragen voor zowel de opleidings- als de vervangingskosten van de leerkracht die een master volgt.²⁵ Wanneer een leerkracht een bepaald aantal studiepunten niet behaald, moet de beurs (gedeeltelijk) worden terugbetaald.²⁶

In de periode 2008-2013 hebben gemiddeld 2,9% van de leraren in het primair, voortgezet en speciaal onderwijs en het middelbaar en hoger beroepsonderwijs jaarlijks een lerarenbeurs aangevraagd. Sinds een piek in de aanvragen in 2009 vertoont het aantal aanvragen in het primair onderwijs een dalende trend. Een belangrijke verklaring hiervoor is de genoemde afschaffing in 2012 van de mogelijkheid om voor korte opleidingen een beurs aan te vragen. In het primair onderwijs wordt hiervan juist veel gebruik gemaakt.²⁷ Het CPB vermoedt dat de vraag naar de beurs verder zal dalen. De verwachting is dat veel docenten die een beurs willen aanvragen, dit reeds hebben gedaan.²⁸

In de praktijk blijkt voor het merendeel van de leerkrachten de hbo-bachelor de hoogst voltooide opleiding te zijn. Docenten geven aan hun professionele ontwikkeling het meest wordt belemmerd door de te hoge werkbelasting of omdat het niet inpasbaar is in het werkrooster. Wel volgen bijna alle basisschoolleerkrachten een of meerdere keren per jaar een na- of bijscholing.²⁹

---

23 <http://www.cursussen.hu.nl/Centra/Seminarium-voor-Orthopedagogiek.aspx>, <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod.aspx> <http://www.cursussen.hu.nl/Studeren-aan-de-HU.aspx>, <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Specialist-Hoogbegaafdheid-en-differentiatie-jaar-1>, <http://www.cursussen.hu.nl/totaalaanbod/Specialist-Hoogbegaafdheid-en-differentiatie-jaar-1/Opleidingsinhoud> en <http://www.cursussen.hu.nl/totaalaanbod/Specialist-Hoogbegaafdheid-en-differentiatie-jaar-2/Opleidingsinhoud>. Van sept. 2014 t/m sept. 2015 websites verschillende malen geraadpleegd.

24 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 33, *Kamerstukken II* 2013/14, nr. 33 930 VIII, ondernr. 1, p. 75, *Kamerstukken II* 2013/14, nr. 33 930 VIII, ondernr. 6, p. 23 en Heijnen, Van der Steeg & Ooms 2015, p. 5.

25 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 33, Heijnen, Van der Steeg & Ooms 2015, p. 5 en Eurybase 2009, p. 165.

26 Heijnen, Van der Steeg & Ooms 2015, p. 5.

27 Heijnen, Van der Steeg & Ooms 2015, p. 5-6.

28 Heijnen, Van der Steeg & Ooms 2015, p. 8.

29 Witteman-van Leenen & van Bergen 2015, p. I-II.

Tot zover de kenschets van de pabo-opleiding. In het volgende wordt ingegaan op de analyse-eenheid van dit empirisch onderzoek.

7.2 KENSCHETS HOGESCHOLEN MET EEN PABO-OPLEIDING

In deze paragraaf worden de kenmerken beschreven van de groep hogescholen met een pabo-opleiding, zoals deze uit de documentanalyse naar voren zijn gekomen.

In § 7.2.1 wordt ingegaan op de hoeveelheid en de omvang van de hogescholen met een pabo-opleiding en in § 7.2.2 op de samenwerkingsverbanden tussen deze hogescholen.

7.2.1 Hoeveelheid en omvang hogescholen met pabo-opleiding

Nederland telt 25 hogescholen waaraan tenminste één pedagogische academie voor het basisonderwijs of pabo is verbonden. Deze hogescholen zijn geregistreerd in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CRO-HO). In dit register zijn de opleidingen opgenomen die door het Ministerie van Onderwijs zijn erkend.³⁰

Sommige hogescholen zijn mono-sectoraal, zij verzorgen alleen onderwijs in de sector opvoedkunde / onderwijs. Op 1 oktober 2013 zijn aan de 25 instellingen 52 door de overheid bekostigde opleidingen tot basisschoolleerkracht of pabo-opleidingen geregistreerd. De 52 pabo-opleidingen betreffen 25 voltijd- en 27 deeltijdopleidingen.³¹

Aan de hogescholen zijn in totaal 45 pabo-vestigingen verbonden met gezamenlijk ruim 400.000 studenten. Hiervan hebben 17 hogescholen 1 pabo-vestiging, 4 hebben 2 vestigingen, 1 heeft 4 vestigingen, 2 hebben er 5 en 1 heeft 6 pabo-vestigingen. De 25 hogescholen waaraan pabo's zijn verbonden, verschillen substantieel van omvang.

---

30 <http://www.vereniginghogescholen.nl/opleidingsprofielen?task=opleiding.details&id=44&mode=opleiding&trefwoord=BOpleidingtotleraarBasisonderwijs> en <http://www.ib-groep.nl/zakelijk/ho/croho/croho.asp>. Websites laatst geraadpleegd: 10 juni 2015

31 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 25.

<i>Hogeschool</i>	<i>Aantal vestigingen</i>	<i>Aantal studenten (circa)</i>
Hogeschool van Amsterdam	1	48.100
Hogeschool Rotterdam	1	32.400
Avans Hogeschool	1	27.700
Hanzehogeschool Groningen	1	26.100
Haagse Hogeschool	1	24.700
Zuyd Hogeschool	1	14.600
NHL Hogeschool	1	11.500
Hogeschool Leiden*	1	8.800
HZ University of Applied Sciences	1	4.600
Christelijke Hogeschool Ede	1	4.200
VIAA	1	1.600
Marnix Academie	1	1.500
Driestar Hogeschool	1	1.300
Hogeschool de Kempel	1	750
Katholieke pabo Zwolle	1	660
Thomas More Hogeschool	1	500
Iselinge Hogeschool	1	430
Hogeschool Utrecht	2	36.400
Hogeschool Arnhem en Nijmegen	2	31.300
Saxion	2	25.300
Hogeschool iPabo	2	930
Windesheim	4	20.100
Hogeschool Inholland	5	30.100
Stenden Hogeschool	5	10.400
Fontys hogescholen	6	42.000

* Bij de Hogeschool Leiden moet worden opgemerkt dat bij dit aantal mogelijk ook de studenten van de monosectorale Thomas More Hogeschool zijn inbegrepen die onlangs is verzelfstandigd. Indien dit het geval is, dan heeft de Hogeschool Leiden circa 8.300 studenten.

Overzicht 7: De 25 hogescholen met de in totaal 45 pabo-vestigingen en gezamenlijk ruim 400.000 studenten in het studiejaar 2014-2015³²

32 Het totaal aantal studenten per hogeschool is voor wat betreft de meeste hogescholen ontleend aan <http://hbobachelors.nl/hogescholen/>, geraadpleegd: 18 juni 2015. De hogescholen staan volgens deze site zelf garant voor de kwaliteit van de informatie. Nagegaan is of de studentenaantallen van de Hogeschool (hs) Rotterdam, Hanzenshs Groningen, NHL Hs, VIAA, KPZ, Thomas More, HAN, Windesheim, Stenden en Fontys overeen komen met de aantallen die deze hogescholen op hun websites hebben vermeld. Het antwoord hierop was positief. Zie bijvoorbeeld <http://www.han.nl/start/corporate/over-de-han/>, <http://fontys.nl/Over-Fontys/Wie-wij-zijn/Feiten-en-cijfers.htm> en <http://www.thomasmorehs.nl/hogeschool.html>. Websites laatst geraadpleegd in juni 2015.

De hogescholen met een pabo-opleiding blijken divers in omvang te zijn.

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de samenwerkingsverbanden tussen hogescholen.

7.2.2 Samenwerkingsverbanden

Hogescholen werken op verschillende manieren samen, bijvoorbeeld door gezamenlijk een master of een managementopleiding aan te bieden. Enkele grotere samenwerkingsverbanden worden in deze paragraaf toegelicht, te weten de HBO Kennisbank, de Kies Op Maat (KOM)-website, de Educatieve federatie Interactum, Penta Nova, samenwerkingsverbanden met universiteiten en de Vereniging Hogescholen.

De HBO Kennisbank is een samenwerkingsverband van in totaal 22 hogescholen waarvan er 20 een pabo-opleiding verzorgen, SURF, het Samenwerkingsverband Hogeschool Bibliotheken en de ICT-samenwerkingsorganisatie van het Nederlands hoger onderwijs en onderzoek. Doel van de organisaties is om de resultaten van de met publieke middelen gefinancierde onderzoeken vrij toegankelijk te maken op de Kennisbank-website. De betrokken hogescholen publiceren op de website hun onderzoeksresultaten en faciliteren hiermee de uitwisseling tussen onderzoek, onderwijs, bedrijven en beroepsleven en maatschappij.³³

De Kies Op Maat- (KOM)-website is tot stand gebracht door in het totaal 24 onderwijsinstellingen, Stichting Surf en Studiekeuze123. Doel hiervan is om de mobiliteit van studenten binnen het hoger onderwijs te vergroten. Via deze website wordt het gezamenlijke onderwijsaanbod van de betrokken onderwijsinstellingen gepubliceerd. Studenten kunnen zich in het algemeen kosteloos en op eenvoudige wijze inschrijven voor het volgen van een minor van 30 ECTS of een vak van 4,3 à 8,6 ECTS bij een van de aangesloten instellingen.³⁴

De Educatieve federatie Interactum is een samenwerkingsverband van zes mono-sectorale hogescholen, te weten de Iselinge, de iPabo, de Katholieke Pabo Zwolle, De Kempel, de Marnix Academie en sinds juli 2014 de Thomas More Hogeschool. Interactum vormt een kwaliteitsnetwerk dat zich inzet om gezamenlijke doelen te bereiken van de deelnemende pabo's. Tevens houdt Interactum zich bezig met thema's die voor de hogescholen actueel zijn, zoals de ontwikkeling en borging van het hbo-niveau, toetsing, onderwijsvernieuwing en de ontwikkeling van gezamenlijke opleidingstrajecten.

---

33 http://www.hbo-kennisbank.nl/nl/page/page.view/hbo_about.page, http://www.hbo-kennisbank.nl/nl/page/hbo_hogescholen_lijst en <https://www.surf.nl> en <http://www.shb-online.nl/cms/>. Websites geraadpleegd in nov./dec. 2014.

34 <https://www.kiesopmaat.nl/over-kom/>, geraadpleegd: nov. 2014 t/m okt. 2015.

Binnen de in Interactum samenwerkende hogescholen zijn enkele lectoraten van start gegaan.³⁵

Penta Nova is een samenwerkingsverband dat managementopleidingen verzorgt voor het primair en voortgezet onderwijs en het mbo/bve. Voorbeeld van een dergelijke opleiding is de master Educational Leadership. Bij Penta Nova zijn de hogescholen de Driestar, de Marnix Academie, de Christelijke Hogeschool Ede, de VIAA en sinds begin 2015 ook Hogeschool InHolland en Hogeschool Leiden aangesloten. De hogescholen verzorgen de opleidingen op verschillende locaties. Zij maken gebruik van de kennis en expertise van de docenten van de aangesloten hogescholen.³⁶

Verschillende hogescholen zijn samenwerkingsverbanden aangegaan met universiteiten om een academische / universitaire pabo aan te kunnen bieden. De Open Universiteit biedt bijvoorbeeld een academische pabo aan in samenwerking met de Iselinge Hogeschool, de Katholieke Pabo Zwolle, de Nieuwste Pabo en vanaf 2015 ook Hogeschool De Kempel.³⁷

Hogescholen die door de Nederlandse overheid worden gefinancierd werken ten slotte samen in de Vereniging Hogescholen. De vereniging is een werkgevers- en belangenvereniging. Enerzijds vormt zij een overlegorgaan waarin kennis wordt gedeeld en opinies worden gevormd ten behoeve van de kwaliteit van het onderwijs en het praktijkgericht onderzoek. Anderzijds treedt de vereniging op als belangenbehartiger van alle hogescholen. Hierdoor is zij een belangrijke gesprekspartner voor de politiek, maatschappelijke organisaties en nationale en internationale overheden.³⁸

Tot zover de kenschets van de groep hogescholen met een pabo-opleiding voor wat betreft de hoeveelheid en de omvang van deze hogescholen en de samenwerkingsverbanden.

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de kennisoverdracht die is opgenomen in de programmering van de pabo's.

---

35 <http://www.interactum.nl>, <http://www.interactum.nl/OverInteractum.aspx>, <http://www.interactum.nl/Nieuwsoverzicht.aspx>, <http://www.interactum.nl/Onderzoeken-ontwikkeling/LectorenInteractum.aspx> en <http://www.interactum.nl/Professionalisering.aspx>. Websites geraadpleegd: 19 nov. 2014.

36 <http://www.pentanova.nl/organisatie.aspx>, laatst geraadpleegd 18 nov. 2014.

37 https://www.ou.nl/web/persberichten/home/-/asset_publisher/6fwK/content/eerste-afstudeerders-academische-pabo-van-ou-bij-iselinge-hogeschool#, laatst geraadpleegd 31 aug. 2016.

38 <http://www.vereniginghogescholen.nl/vereniging-hogescholen/over-de-vereniging-hogescholen>, laatst geraadpleegd 21 okt. 2015.

7.3 KENNISOVERDRACHT IN PABO-PROGRAMMERING

Om de eerste subdeelvraag te beantwoorden in welke mate pabo's de overdracht van de wetenschappelijke kennis over het onderwijs aan zmal-kinderen hebben opgenomen in de programmering van de opleiding, is een *single case study met embedded units of analysis* uitgevoerd. De bevindingen in deze paragraaf zijn het resultaat van de documentanalyse en het onderzoek van de *embedded cases*. Voor een nadere beschrijving van de gevolgde onderzoeksmethode wordt verwezen naar de inleiding van Deel 2.

In deze paragraaf wordt verslag gedaan van de kennisoverdracht in de hoofdfase van de pabo-opleiding (§ 7.3.1), in de keuzefase (§ 7.3.2) en in de masters en nascholingen (§ 7.3.3).

7.3.1 Kennisoverdracht in de hoofdfase

In de hoofdfase of major van een opleiding leren studenten de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben om het beroep uit te kunnen oefenen waarvoor zij worden opgeleid.

Achtereenvolgens wordt ingegaan op de resultaten van de documentanalyse (§ 7.3.1.1) en van het nader onderzoek van de *embedded cases* (§ 7.3.1.2). Ten slotte volgt een conclusie (§ 7.3.1.3).

7.3.1.1 Resultaten documentanalyse

Voor de documentanalyse zijn de resultaten van onderzoeksrapporten geanalyseerd en de documenten van de hogescholen.

Analyse onderzoeksrapporten

Voor het uitoefenen van het vak van leerkracht in het basisonderwijs moet de student zich veel inhoudelijke en pedagogisch-didactische kennis en vaardigheden eigen maken.

Gemiddeld 50% van het pabo-curriculum is gevuld met inhoudelijke kennisoverdracht aan studenten. Hiervan wordt de helft van de tijd besteed aan de vakken taal en rekenen / wiskunde en de overige tijd aan kennisvakken als aardrijkskunde kennis over natuur en geschiedenis.³⁹

De andere 50% van het curriculum is bedoeld voor het overdragen van kennis over het pedagogisch-didactisch handelen. De student doet hierbij kennis op over het (schoolgaande) kind, leer- en ontwikkelingsprocessen van kinderen, onderwijzen en opvoeden en kwaliteit en innovatie. Pabo's laten studenten kennis maken met een groot aantal theorieën, concepten, methoden en strategieën. Er worden ontwikkelings-, opvoedings- en onderwijstheorieën overgedragen en vaardigheden aangeleerd als het omgaan met ouders. Tevens wordt kennis overgebracht over wet- en regelgeving.⁴⁰

---

39 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 29.

40 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 30.

Als gevolg van de invoering van de Wet Passend onderwijs in 2014 (zie § 11.4.6) dienen hogescholen pabo-studenten kennis over te dragen over het omgaan met verschillen tussen kinderen en over het aanbieden van onderwijs dat is aangepast aan de behoeften van leerlingen.⁴¹ De wetgever onderscheidt twee niveaus van Passend onderwijs, ten eerste het *omgaan met verschillen* en ten tweede het *bieden van maatwerk*.⁴²

Het omgaan met verschillen tussen leerlingen, het fundament van het passend onderwijs, wordt beschouwd als een basiskwaliteit van de leraar. Het wordt gezien als een vorm van differentiëren, waarbij leerkrachten kunnen variëren in hun didactisch en pedagogisch handelen. Zij moeten om kunnen gaan met verschillen in ontwikkelingsniveau en didactische en pedagogische behoeften van kinderen. Tevens dienen leerkrachten effectieve maatregelen te kennen die zij kunnen nemen.⁴³

Het bieden van maatwerk wordt beschouwd als het extra ondersteunen van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, een verdergaande vorm van passend onderwijs. Om maatwerk te kunnen bieden, moeten individuele, specifiek op de leerling afgestemde, leer- of pedagogische doelen worden geformuleerd. Voor de extra ondersteuning kan scholing van de leerkrachten nodig zijn. Een school kan in haar profiel aangeven dat zij extra ondersteuning biedt aan een specifieke doelgroep, bijvoorbeeld autistische kinderen.⁴⁴

Het SLO heeft in 2012 een literatuuronderzoek uitgevoerd naar lerarencompetenties voor passend onderwijs. Op basis van dit onderzoek zijn drie digitale vragenlijsten ontwikkeld. Deze lijsten zijn verspreid onder onderwijscoördinatoren, opleiders Nederlands en opleiders rekenen-wiskunde van een groot aantal pabo's. Tevens heeft het SLO uitvoerige gesprekken gevoerd met de betrokkenen van vier pabo-opleidingen. Daarnaast zijn de curricula van deze pabo's bestudeerd.⁴⁵

Uit dit onderzoek is gebleken, dat het voor pabo-opleidingen niet mogelijk is om startende leerkrachten volledig toe te rusten voor zowel het omgaan met verschillen als het realiseren van maatwerk.⁴⁶

Bij het leren omgaan met verschillen leggen veel pabo's de nadruk op het kritisch leren omgaan met de onderwijsmethode. Dit houdt in dat studenten leren om de methode indien nodig aan te passen en te herontwerpen.

---

41 Conform art. 7.6 lid 1 van de WHW dienen hogescholen studenten zodanig op te leiden dat zij in de gelegenheid zijn om aan de wettelijke vereisten te voldoen die aan het beroep worden gesteld.

42 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 10.

43 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 10.

44 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 11 en 23.

45 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 5.

46 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 50.

Tevens leren zij om (ICT-)middelen ter aanvulling op de methode of ter vervanging hiervan in te zetten. Het zelf ontwerpen van lessen komt bij deze invulling van het pabo-onderwijs niet aan de orde.⁴⁷

Bij het leren bieden van maatwerk bij de vakken taal en rekenen-wiskunde leggen pabo-opleidingen veelal de nadruk op kennisoverdracht van specifieke taal- en rekenproblemen en het leren signaleren hiervan. Slechts 50% van de pabo-docenten rekenen-wiskunde en 60% van de docenten Nederlandse taal is van mening dat pabo-studenten in de opleiding voldoende kennis opdoen over verrijking, c.q. uitdaging die (zeer) sterke basisschoolleerlingen kan worden geboden. Tussen de 50% en 60% van de respondenten op beide vakgebieden geven aan dat studenten hiermee ook in de praktijk onvoldoende ervaring opdoen.⁴⁸

Uit het onderzoek van het SLO blijkt tevens dat de pabo-docenten rekenen-wiskunde en Nederlandse taal menen dat in de pabo-opleiding slechts een basis gelegd kan worden voor het signaleren van specifieke problemen. De docenten geven aan dat slechts een begin kan worden gemaakt met het leren bieden van ondersteuning aan leerlingen. Eerst na afronding van de pabo kan in nascholingen uitgebreider en diepgaander worden ingegaan op het analyseren van specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen.⁴⁹

Analyse hogeschooldocumenten

Analyse van de pabo-curricula van de hogescholen in het studiejaar 2014-2015 bevestigt het beeld dat de overdracht van vakinhoudelijke kennis en kennis over pedagogisch-didactisch handelen twee belangrijke delen vormen van de hoofdfase van de opleiding. Tevens is de invloed van de Wet Passend onderwijs duidelijk zichtbaar (zie bijlage 2 en 3). Het thema Passend onderwijs blijkt door 13 van de 25 hogescholen (52%) expliciet te worden aangeboden in de hoofdfase en het thema Omgaan met verschillen door 19 hogescholen (76%). Van de 25 hogescholen benoemen 5 (20%) beide thema's niet expliciet als apart onderdeel van het major-curriculum (zie bijlage 3).

Uit de documentanalyse komt naar voren dat geen enkele hogeschool de thema's zeer moeilijk en zeer makkelijk lerend hebben opgenomen in de hoofdfase van de pabo-opleiding.

In de *embedded cases* zijn deze resultaten nader onderzocht.

47 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 43.

48 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 40, 43 en 49.

49 Schram, Van der Meer & Van Os 2013, p. 43.

7.3.1.2 Resultaten onderzoek embedded cases

Zeer moeilijk lerende-leerlingen komen volgens de geïnterviewde sleutelpersoon van Avans hooguit in de groepen 1 t/m 3 nog voor op een reguliere basisschool, maar daarna niet meer. De geïnterviewde van Avans geeft aan in het majorvak “Passend Onderwijs” de theorie over zml-kinderen zeer summier aan te stippen.

De sleutelpersonen van de Hogeschool Leiden geven expliciet aan geen aandacht in de opleiding te besteden aan kinderen met een IQ-score lager dan 80.

De geïnterviewde sleutelpersonen van de Nieuwste Pabo (dNP) geven aan dat de opleidingsscholen 40% van de opleidingstijd van studenten verzorgen.⁵⁰ Opleidingsscholen zijn basisscholen die aan dNP zijn verbonden. dNP is een samenwerkings-pabo, iedere actor speelt vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid een rol bij de opleiding van de studenten. De pabo-opleiding van dNP is derhalve dat wat op het pabo-instituut en in de opleidingsscholen plaatsvindt, zo geeft een geïnterviewde sleutelpersoon aan. Om te kunnen werkplekleren met moeilijk lerende kinderen is een opleidingsschool nodig, zo geeft een dNP-sleutelpersoon aan. Er is echter nog geen opleidingsschool in het speciaal onderwijs. De directeur voert overleg om deze in te richten. Hij geeft aan dat het organiseren van een opleidingsschool gecompliceerd is, omdat hiervoor (op sommige gebieden concurrerende) scholen moeten samenwerken. De geïnterviewden geven expliciet aan dat bij dNP geen overdracht over zml-kinderen plaatsvindt in het pabo-curriculum en in de opleidingsscholen.

Avans, Hogeschool Leiden en de Nieuwste Pabo (dNP) geven aan dat tijdens de gehele pabo-opleiding geen kennis wordt overgedragen over zeer moeilijk lerende kinderen, omdat deze het speciaal basisonderwijs (sbo) bezoeken. Een stage in het sbo is facultatief.

De vraag of hogescholen in de curricula tot en met het studiejaar 2021-2022 nog wijzigingen verwachten op het gebied van kennisoverdracht over zeer moeilijk lerende kinderen, wordt door de sleutelpersonen ontkennend beantwoord. Wel is de verwachting van de geïnterviewden dat er meer aandacht zal worden gevraagd voor omgaan met verschillen en voor leer- en gedragsproblemen.

---

50 De Nieuwste Pabo hanteert de opleidingsvorm “Opleiden in de school” (OIDS, zie § 7.1.2 en § 8.1). Aan de pabo is een lector “Opleiden in de school” verbonden.

Wat betreft de kennisoverdracht over zeer makkelijk lerende kinderen geven de geïnterviewden van Avans, Hogeschool Leiden en de Nieuwste Pabo aan dat zij hierover in de hoofdfase of major van de opleiding niet expliciet wetenschappelijke kennis overdragen zoals deze is gedefinieerd in het voorliggend onderzoek.

De sleutelpersoon van dNP geeft aan dat er aan de hogeschool 1 opleidings-school is verbonden met een zogenoemde Leonardo-afdeling. Dit is een afdeling met groepen waarin hoogbegaafde leerlingen zitten. Deze opleidingsschool is basisschool “De Driesprong” in Geleen.⁵¹ De school heeft echter in deze klassen geen werkplekken ingeruimd voor pabo-studenten, zo geeft dNP aan.

Een geïnterviewde van dNP geeft te kennen dat omgaan met verschillen “niet allemaal” opgenomen kan worden in de basisopleiding aan de pabo. Hij meldt dat de totale opleiding tot basisschoolleerkracht 11 jaar in beslag neemt:

“dus, het ergste wat je kunt zeggen is eh: het [de kennisoverdracht over zeer moeilijk lerende en hoogbegaafde kinderen] moet er maar weer ingepropt worden. Dat is een opmerking waar niemand wat aan heeft. Het is ook niks. Je hebt er ook helemaal niks aan. Dus, het is een opmerking waar, wat helemaal niet past in alles wat ontwikkeld wordt. Dat is er eigenlijk eentje van 10 jaar geleden. We zijn intussen een stap verder. We zeggen, ja die ontwikkeling [tot basisschoolleerkracht] duurt veel langer.”

De sleutelpersonen van Avans, Hogeschool Leiden en de Nieuwste Pabo (dNP) geven te kennen in de hoofdfase van de opleiding geen wetenschappelijke kennis over te dragen aan de studenten over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen.

De pabo's voorzien hierin in de curricula tot en met het studiejaar 2021-2022 ook geen wijzigingen. Avans geeft aan dat, gezien de beperkte hoeveelheid pabo-medewerkers, er keuzes gemaakt moeten worden waarop de pabo-opleiding zich moet richten. Derhalve wordt meer samengewerkt met de basisscholen, omdat daar de kennis aanwezig is. “Voor de pabo is hoogbegaafdheid een niche.”

Op basis van de resultaten van de documentanalyse en van het nader onderzoek van de *embedded cases* wordt het volgende geconcludeerd.

51 De Driesprong” is een school met een “Leonardo afdeling”. *Schoolgids 2015-2016 Basisschool De Driesprong* 2015, p. 37. Het is opmerkelijk dat de school de afdeling nog steeds zo noemt, hoewel de Leonardo Stichting in 2014 failliet is gegaan en de stichting Educate2XL die vervolgens het Leonardo-concept uitdroeg, op 26 febr. 2015 failliet is gegaan. *Leonardo-onderwijs Educatie2XL ten einde na faillissement*, NOG, 26 febr. 2015, <http://www.faillissementsdossier.nl/nl/faillissement/811986/stichting-leonardo-scholen-nederland.aspx> en <http://www.hbon.nl/2014/03/11/faillissement-leonardo-stichting-heeft-geen-gevolgen-voor-onderwijs-aan-hoogbegaafde-kinderen/>. Websites laatst geraadpleegd: 19 nov 2014,

7.3.1.3 Conclusie

Geen enkele van de 25 hogescholen heeft de overdracht van wetenschappelijke kennis over het benodigde onderwijs aan zeer moeilijk of zeer makkelijk lerende kinderen expliciet opgenomen in de hoofdfase van de opleiding.

De geïnterviewden van de pabo's voorzien hierin in de curricula tot en met het studiejaar 2021-2022 ook geen wijzigingen.

In deze paragraaf is de kennisoverdracht in de hoofdfase van de pabo-opleiding aan de orde gekomen. In het volgende komt het kennisaanbod in de keuzefase aan bod.

7.3.2 Kennisoverdracht in de keuzefase

In de keuzefase of minor van een opleiding kunnen studenten zich naar eigen voorkeur specialiseren door een keuzevak te volgen. Daarnaast kunnen zij veelal ook, gedurende een kwartaal of langer, een specialisatie volgen. De Hogeschool Utrecht biedt bijvoorbeeld de specialisaties kunst en cultuur, bewegingsonderwijs en de akte godsdienst (zie bijlage 2). Keuzevakken of -modules kunnen worden geannuleerd wanneer zich te weinig studenten hiervoor hebben aangemeld, zo meldt onder meer een sleutelpersoon van Avans.

Successievelijk wordt ingegaan op de resultaten van de analyse van documenten van de hogescholen (§ 7.3.2.1) en op de resultaten van het nader onderzoek van de *embedded cases* (§ 7.3.2.2). Ten slotte volgt een conclusie (§ 7.3.2.3).

7.3.2.1 Resultaten documentanalyse

De hoeveelheid aangeboden minors verschilt per hogeschool en is veelal gerelateerd aan de omvang van de betreffende hogeschool, het aantal studierichtingen dat wordt aangeboden en de lectoraten die aan de school zijn verbonden.

Zo vermeldt Avans Hogeschool 267 minors in zijn interne catalogus en biedt de monosectorale Iselinge hogeschool 7 minors aan. Hogeschool Windesheim verwijst voor zijn minoraanbod naar de Kies Op Maat (KOM)-website.⁵²

---

52 https://osirisstudent.avans.nl/student_prdosi/OnderwijsCatalogusZoekMinor.do, geraadpleegd: 17 nov. 2014 en als laatste op 23 juni 2015, http://www.iselinge hogeschool.nl/ih_nl/programma_voltijd.php en <http://www.windesheim.nl/studeren/studie-kiezen/studeren-aan-het-hbo/major-en-minor-uitgelegd/>. Laatste websites geraadpleegd in nov. 2014.

In het volgende wordt eerst het resultaat weergegeven van de inventarisatie van de curricula van de hogescholen. Vervolgens is het resultaat weergegeven van de analyse van de KOM-website. Ten slotte zijn de resultaten van beide inventarisaties met elkaar vergeleken.

Inventarisatie keuzefase curricula

Uit de inventarisatie van de curricula van de pabo's (zie bijlage 3) komt naar voren dat 64% van de hogescholen in de keuzefase aandacht besteden aan passend onderwijs.

15 hogescholen, ofwel 60%, biedt een minor aan op het gebied van passend onderwijs en 1 hogeschool, ofwel 4%, biedt een specialisatie passend onderwijs aan.

Van de 25 hogescholen maken 5, ofwel 20%, melding van een minor op het gebied van zeer moeilijk lerende kinderen. Tevens bieden 5 hogescholen, 20%, een zml-specialisatie. Aangezien Hogeschool Inholland zowel een minor als een specialisatie over zmlk verzorgt, besteden in totaal 9 van de 25 hogescholen, 36%, aandacht aan zmlk in de keuzefase.

Wat betreft de zeer makkelijk lerende leerlingen is bij 1 hogeschool, ofwel 4%, een minor aangetroffen in de interne minorencatalogus die is genaamd "Talentontwikkeling en hoogbegaafdheid". Aangezien deze minor intern is, kunnen zich hiervoor geen externe studenten inschrijven.⁵³ Geen enkele hogeschool, 0%, biedt een specialisatie op het gebied van zmal.

Opgemerkt moet worden, dat de analyse van de websites van de hogescholen hooguit een indruk kan geven van het minor-aanbod. Niet alle hogescholen verlenen namelijk inzage in de aangeboden minors of in de inhoud hiervan. Inzage in de inhoud is voor de uitvoering van het onderzoek wel gewenst. Sommige minors zouden namelijk, wat betreft de naamgeving, op zmal-leerlingen gericht kunnen zijn. Uit de omschrijving blijken deze minors echter veelal passend onderwijs-minors te zijn. Zo heeft het begrip talentontwikkeling in de praktijk veelal betrekking op de ontwikkeling van de vele uiteenlopende talenten van alle kinderen. Zmal-leerlingen vormen in een dergelijke minor niet bij voorbaat de beoogde doelgroep.

Om externe studenten te informeren zijn de minors op de KOM-website veelal uitgebreider omschreven dan de minors die in de hogeschoolcurricula zijn vermeld. Vanwege deze omschrijving lijkt het beeld dat hieruit naar voren komt veelzeggender dan het beeld dat hiervoor is geschetst op basis van de inventarisatie van de curricula.

---

53 https://osirisstudent.avans.nl/student_prdosi/OnderwijsCatalogusToonMinor.do, geraadpleegd: 17 nov. 2014 en laatst op 23 juni 2015.

Analyse KOM-website

Bij de KOM-website zijn 17 van de 25 hogescholen met een pabo-opleiding aangesloten, ofwel 68% hiervan. De hogescholen die niet zijn aangesloten zijn, van groot naar klein: Inholland, VIAA, Marnix Academie, de Driestar, iPabo, De Kempel, KPZ en Iselinge.

Het totaal aantal minors dat de aangesloten pabo-hogescholen in het studiejaar 2014-2015 via de website aanbieden, loopt uiteen van 173 door de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) tot 2 door Hogeschool Zeeland *University of Applied Sciences* (HZ University of AS).⁵⁴

In het volgende overzicht zijn de pabo-hogescholen met hun totale minoraanbod op de KOM-website weergegeven, gerangschikt van de hogeschool met het grootste naar de school met het kleinste aanbod (stand van april 2015). In dit overzicht is tevens het resultaat opgenomen van het onderzoek hoeveel minors van het hogeschoolaanbod zijn gericht op onderwijs, pabo, passend onderwijs, hoogbegaafd, zwakbegaafd, zeer moeilijk lerend (zmlk) en verstandelijk beperkt.⁵⁵

<i>minors per hs</i>	<i>minors</i>	<i>onderwijs</i>	<i>pabo</i>	<i>passend onderwijs</i>	<i>Hoogbegaafd</i>	<i>Zwakbegaafd</i>	<i>zmlk</i>	<i>Verstandelijk beperkt</i>
HAN	173	56	32	3	0	0	0	0
HvA	111	24	2	1	0	0	0	0
Hs Rotterdam	110	32	11	6	0	0	0	1
Hs Leiden	109	36	12	3	0	0	0	0
Hs Windesheim	103	24	5	4	0	0	0	2
De Haagse Hs*	84	18	4	1	0	0	0	0
Avans Hs	80	8	3	1	0	1**	0	2**
Saxion	62	16	8	2	0	0	0	0
NHL Hs	61	10	1	2	0	0	0	0
Hanzehs Groningen	57	8	1	1	0	0	0	1

* De minors van de Haagse Hogeschool, CHE en Hogeschool Zuyd omvatten in het algemeen geen 30 studiepunten. Bij de Haagse Hogeschool en Zuyd worden veelal 2 minors gecombineerd tot 30 studiepunten. Bij de CHE beslaan enkele minors 30 studiepunten, maar worden ook 2 en soms 4 minors gecombineerd tot 30 studiepunten. De overige hogescholen bieden veelal wel minors aan van 30 studiepunten. Elke minor in dit overzicht voldoet derhalve aan het criterium dat deze een minimale studiebelasting van 5 ECTS omvat.

** Een van de 2 minors met het trefwoord verstandelijk beperkt van Avans komt overeen met de minor met het trefwoord zwakbegaafd.

54 Peildatum 5 april 2015, <https://www.kiesopmaat.nl/modules/>, <https://www.kiesopmaat.nl/modules/?q=pabo> en <https://www.kiesopmaat.nl/modules/?q=onderwijs>, geraadpleegd: nov. 2014 t/m okt. 2015.

55 Gezocht is met de trefwoorden: geen trefwoord, onderwijs, pabo, passend onderwijs, hoogbegaafd, zwakbegaafd, zeer moeilijk lerend (zmlk) en verstandelijk beperkt.

<i>minors per hs</i>	<i>minors</i>	<i>onderwijs</i>	<i>pabo</i>	<i>passend onderwijs</i>	<i>Hoogbegaafd</i>	<i>Zwakbegaafd</i>	<i>zmlk</i>	<i>Verstandelijk beperkt</i>
Hs Utrecht	57	11	4	1	0	0	0	0
CHE*	53	32	0	5	0	4	0	0
Hs Zuyd*	39	4	0	0	0	0	0	0
Stenden Hs	15	0	0	0	0	0	0	0
Fontys hs	14	4	0	0	0	0	0	0
Thomas More hs	3	3	3	1	0	0	0	0
HZ University of AS	2	1	0	0	0	0	0	0
<i>Totaal aantal</i>	<i>1.133</i>	<i>287</i>	<i>86</i>	<i>31</i>	<i>0</i>	<i>5</i>	<i>0</i>	<i>6</i>
<i>% vh totale aanbod</i>	<i>100%</i>	<i>25,3⁵⁶</i>	<i>7,6⁵⁷</i>	<i>2,7⁵⁸</i>	<i>0</i>	<i>0,4⁵⁹</i>	<i>0</i>	<i>0,5⁶⁰</i>
<i>Aantal pabo's met aanbod</i>	<i>17</i>	<i>16</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>0</i>	<i>4</i>
<i>% pabo's met aanbod</i>	<i>100</i>	<i>94</i>	<i>70</i>	<i>76</i>	<i>0</i>	<i>12</i>	<i>0</i>	<i>24</i>

* De minors van de Haagse Hogeschool, CHE en Hogeschool Zuyd omvatten in het algemeen geen 30 studiepunten. Bij de Haagse Hogeschool en Zuyd worden veelal 2 minors gecombineerd tot 30 studiepunten. Bij de CHE beslaan enkele minors 30 studiepunten, maar worden ook 2 en soms 4 minors gecombineerd tot 30 studiepunten. De overige hogescholen bieden veelal wel minors aan van 30 studiepunten. Elke minor in dit overzicht voldoet derhalve aan het criterium dat deze een minimale studiebelasting van 5 ECTS omvat.

** Een van de 2 minors met het trefwoord verstandelijk beperkt van Avans komt overeen met de minor met het trefwoord zwakbegaafd.

Overzicht 8: Minoraanbod op de KOM-website van hogescholen (hs) met pabo-opleidingen (stand april 2015)

Van de 1.133 minors die de 17 hogescholen op de KOM-website aanbieden hebben er 287, ofwel 25,3%, betrekking op het onderwijs en 86, ofwel 7,6%, op het gebied van de pabo. Van de 86 pabo-minors hebben er 31, of 36,0%⁶¹, betrekking op het passend onderwijs (PO). Bij 4 van de 86 passend onderwijs-minors, of 4,7%⁶² wordt hoogbegaafdheid als een van de aandachtspunten genoemd. De 4 minors worden aangeboden door 3 hogescholen, te weten de Hogeschool Leiden, de Thomas More Hogeschool en de Hogeschool Rotterdam. Hogeschool Leiden biedt twee minors aan op het gebied van "Passend Onderwijs/Inclusive Education". De minors van de pabo Leiden en Thomas More komen grotendeels overeen. Tot begin 2012 heeft de Thomas More hogeschool deel uitgemaakt Hogeschool Leiden.⁶³

56 Namelijk $287 : 1133 = 0,2533 \times 100 = 25,33\%$

57 Namelijk $86 : 1133 = 0,0759 \times 100 = 7,6\%$

58 Namelijk $31 : 1133 = 0,0274 \times 100 = 2,7\%$

59 Namelijk $5 : 1133 = 0,0044 \times 100 = 0,4\%$

60 Namelijk $6 : 1133 = 0,0053 \times 100 = 0,5\%$

61 Namelijk $31 : 86 = 0,3604 \times 100 = 36\%$

62 Namelijk $4 : 86 = 0,0465 \times 100 = 4,7\%$

63 <https://www.kiesopmaat.nl/modules/?q=hoogbegaafd>, geraadpleegd: nov. 2014 t/m okt. 2015.

Deze 4 passend onderwijsminors zijn niet als zmal-minor opgenomen in het cijfermatig overzicht (bijlage 3), omdat hoogbegaafdheid slechts een van de aandachtspunten vormt. Aan het onderwerp zeer makkelijk lerend wordt derhalve niet standaard aandacht besteed die overeenkomt met een minimale studiebelasting van 5 ECTS.

Ter illustratie: de minors van 2 van de 3 hogescholen die een passend onderwijs-minor aanbieden waarin hoogbegaafdheid als een van de aandachtspunten wordt genoemd.

Hogeschool Rotterdam op de KOM-website d.d. 5 april en 15 juni 2015:

"Passend Onderwijs"

In de grote stad is continue aandacht vereist voor het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie aan kinderen met specifieke behoeften. Kinderen die, om te kunnen profiteren van het reguliere basisonderwijs, aanpassingen of aangepast onderwijs nodig hebben. Studenten kunnen zich gaan verdiepen in verschillende actuele thema's rondom: leerproblemen en gedragsproblemen, hoogbegaafdheid en meervoudige intelligentie, zorgbeleid en onderwijskansenbeleid, talentsignalering en talentontwikkeling. In deze minor kunnen alle 7 SBL-competenties aan de orde komen."⁶⁴

Hogeschool Leiden op de KOM-website d.d. 5 april en 15 juni 2015:

"Passend Onderwijs"

De minor Passend Onderwijs / Inclusive Education bevat een rijk programma waarbinnen de deelnemers zich kunnen ontwikkelen tot expert op het gebied van 'passend onderwijs' zoals dat binnen het lectoraat wordt opgevat. Verwacht geen expliciete expertiseontwikkeling op leerproblemen of gedragsstoornissen, het gaat om het omgaan met een diverse leerlingenpopulatie in de groep. Het oplossingsgerichte handelen wordt hierin gehanteerd als techniek om tegemoet te komen aan behoeften van leerlingen en andere betrokkenen in het onderwijs. In aansluiting hierop krijgt de student de ruimte om een kleine specialisatie te ontwikkelen op een specifiek terrein gerelateerd aan Passend Onderwijs / Inclusive Education middels een praktijkonderzoek. Alles resulteert in een product genaamd 'het meesterstuk' waarbij je verslag doet van oplossingsgericht werken met leerlingen.

Leerdoelen

Op basis van actuele kennis van ontwikkelingspsychologiën leren krijgt de student inzicht in een verscheidenheid aan vormen van leren en gedrag van leerlingen met en zonder special *educational needs* (ook hoogbegaafdheid)."⁶⁵

In totaal 10 van de 86 pabo-minors, 11,6%⁶⁶, zijn specifiek gericht op zwakbegaafde c.q. verstandelijk beperkte kinderen. Deze minors worden aangeboden door 5 van de 17 hogescholen, 29,4%⁶⁷.

64 <https://www.kiesopmaat.nl/modules/hro/IVL/137203/>, geraadpleegd: nov. 2014 t/m okt. 2015.

65 <https://www.kiesopmaat.nl/modules/hlei/-/135370/>, geraadpleegd: nov. 2014 t/m okt. 2015.

66 Namelijk $10:86 = 0,1163 \times 100 = 11,6\%$

67 Namelijk $5:17 = 0,2941 \times 100 = 29,4\%$

Geen enkele pabo-minor, 0%, van de KOM-website is specifiek gericht op onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen.

Hoewel het minoraanbod op de KOM-website een deel is van het totaal aantal minors dat de hogescholen met een pabo-opleiding aanbieden, geeft het wel een beeld van de aandacht die pabo's besteden aan de onderwerpen passend onderwijs, hoogbegaafd, zwakbegaafd, zeer moeilijk lerend (zmlk) en verstandelijk beperkt.

Vergelijking inventarisatie curricula en KOM-aanbod

Om na te gaan hoeveel hogescholen met een pabo-opleiding een minor of specialisatie aanbieden op het gebied van zeer moeilijk en zeer makkelijk lerende kinderen, is het minoraanbod dat is gepubliceerd op de websites van de hogescholen en op de KOM-website met elkaar vergeleken. Deze vergelijking is van belang, omdat niet alle hogescholen deelnemen aan de KOM-website en sommige hogescholen een keuzevak wel aanbieden op de KOM-website en niet op de eigen website of vice versa. De vergelijking leidt tot het volgende overzicht.

<i>Aanbod aan minors of specialisaties over</i>	<i>Zml</i>			<i>Zmal</i>		
<i>Hogescholen met aanbod</i>	<i>Curric minor</i>	<i>Curric spec</i>	<i>KOM</i>	<i>Curric minor</i>	<i>Curric spec</i>	<i>KOM</i>
Avans	0	1	2	1	0	0
CHE	0	0	4	0	0	0
Haagse Hogeschool	1	0	0	0	0	0
Driestar	0	1	0	0	0	0
Hanzehogeschool Groningen	0	1	1	0	0	0
Inholland	1	1	0	0	0	0
Hogeschool Rotterdam	1	0	1	0	0	0
Hogeschool Utrecht	1	0	0	0	0	0
Iselinge	0	1	0	0	0	0
Marnix Academie	1	0	0	0	0	0
Windesheim	0	0	2	0	0	0
Totaal aanbod minor/spec	5	5	10	1	0	0
<i>Aantal hs met aanbod in curricula of op KOM-website</i>		9	5		1	0
Tot aantal hs met aanbod		11			1	
<i>% pabo's met aanbod</i>		44,0 ⁶⁸			4,0 ⁶⁹	

Overzicht 9: Aanbod hogescholen aan minors of specialisaties over zeer moeilijk en zeer makkelijk lerenden in pabo-curriculum of op KOM-website

68   Namelijk $11:25 = 0,4400 \times 100 = 44,0\%$
69   Namelijk $1:25 = 0,0400 \times 100 = 4,0\%$

Uit dit overzicht wordt duidelijk dat 11 van de 25, of 44%, van de hogescholen een minor en/ of specialisatie aanbiedt op het gebied van zeer moeilijk lerende kinderen.

In totaal 1 hogeschool van de 25, of 4%, biedt in de interne catalogus 1 minor aan op het gebied van zeer makkelijk lerende kinderen.

In de *embedded cases* zijn de bevindingen die volgen uit de documentanalyse nader onderzocht.

7.3.2.2 Resultaten onderzoek *embedded cases*

Avans is uit de documentanalyse naar voren gekomen als een van de hogescholen die een zml-specialisatie aanbiedt, te weten de Topclass “Gedragsspecialist ten aanzien van gedragsproblemen”.

Uit het *embedded case* onderzoek blijkt:

De geïnterviewde geeft aan, dat de Topclass “Gedragsspecialist ten aanzien van gedragsproblemen” een specialisatie is op het gebied van passend onderwijs. De kennisoverdracht over zml-kinderen in de specialisatie is volgens de actor beperkt.

In het programma wordt volgens de geïnterviewde basistheorie over onder meer zml- overgebracht, waarna de student kiest in welke richting hij zich verder verdiept. Aan deze Topclass zijn in 2014-2015 16 Avans-studenten begonnen, waarvan er nog 8 in het reguliere programma zijn en 8 vertraagd of afgehaakt. Stages in het speciaal basisonderwijs vinden niet veel plaats, in het studiejaar 2015-2016 voor het eerst 8 à 10 studenten.

Avans heeft in de documentanalyse niet alleen de aandacht getrokken vanwege de Topclass, maar ook omdat deze hogeschool de enige pabo blijkt te zijn die een minor zeer makkelijk lerende kinderen aanbiedt. Aangezien deze minor alleen in de interne minorencatalogus wordt aangeboden, is deze alleen toegankelijk voor Avans- studenten.

Hoewel de Avans minor, genaamd “Talentontwikkeling en hoogbegaafdheid”, in het studiejaar 2014-2015 was opgenomen in de programmering, is deze niet gegeven. De reden hiervoor is volgens de geïnterviewde, dat studenten niet voor de minor hebben gekozen.

De geïnterviewde actor geeft aan, dat uit de studentenevaluatie naar voren is gekomen dat de minor in het studiejaar 2013/2014 niet had voldaan aan de behoeften van de studenten. In deze minor van 30 ECTS zou de aandacht worden verdeeld over enerzijds Wetenschap & Techniek en anderzijds hoogbegaafdheid. Naar aanleiding van deze evaluatie heeft Avans gedurende het studiejaar 2014-2015 de minor wat betreft opzet en inhoud aangepast. De vernieuwde minor is in het studiejaar 2015-2016 van start gegaan met 16 Avans-studenten.

Hogeschool Leiden is in de documentanalyse naar voren gekomen als een hogeschool die in de context van de minor Passend Onderwijs / Inclusive Education (PO/IE) aandacht besteedt aan hoogbegaafdheid.

Uit het “Handboek minor Passend Onderwijs / Inclusive Education” van het studiejaar 2014-2015 blijkt dat in de minor in 1 van de 10 bijeenkomsten informatie over hoogbegaafdheid wordt overgedragen.⁷⁰ De geïnterviewde vertelt: “Het gaat om excellentiebevordering bij kinderen en coachen op talent en dáár willen we dat studenten zich op specialiseren.”

De geïnterviewde geeft aan dat de minor Passend Onderwijs / Inclusive Education (PO/IE) van de Hogeschool Leiden ook daadwerkelijk een minor passend onderwijs is.

De toetsing van de minor blijkt een eindverslag te zijn, waarin de student weergeeft hoe hij 3 leerlingen heeft gecoacht. Eén van deze kinderen moet hoogbegaafd zijn. De geïnterviewde vertelt, dat dit inhoudt dat het een kind moet betreffen waarvan de student denkt: “daar zit misschien meer in”.

In 2015-2016 is de minor PO/IE van de Hogeschool Leiden geïntegreerd in de major. De geïnterviewde meldt, dat het doel hiervan is om alle pabo-studenten aandacht te laten besteden aan passend onderwijs. Hiertoe is de theorie uit de minor in “in lichtere vorm” uitgesmeerd over meerdere major-jaren.

Studenten van de Nieuwste Pabo die zich willen profileren op het gebied van hoogbegaafdheid zullen dit zelf moeten organiseren. Zij worden bij hun stage niet doelbewust geplaatst op opleidingsscholen die op dit gebied iets extra’s ondernemen.

Uit het *embedded case* onderzoek blijkt:

De geïnterviewden geven aan, dat de Nieuwste Pabo geen minors of specialisaties aanbiedt met het aandachtsgebied zeer makkelijk lerende leerlingen.

Op basis van de resultaten van de documentanalyse en van het nader onderzoek van de *embedded cases* wordt het volgende geconcludeerd.

7.3.2.3 Conclusie

Avans, Hogeschool Leiden en de Nieuwste Pabo (dNP) geven aan dat zij ook in de keuzefase van de pabo-opleiding, geen kennis overdragen over zeer moeilijk lerende kinderen.

De vraag is of de in de documentanalyse onderscheiden 11 hogescholen daadwerkelijk een minor of specialisatie verzorgen waarin aandacht wordt besteed aan zeer moeilijk lerende kinderen. Bij Avans, een van deze 11 hogescholen, is gebleken dat het een passend onderwijs- specialisatie en passend onderwijsminors betreffen.

Het vereist nader onderzoek om na te gaan of de zml-minors of -specialisaties van de andere 10 onderscheiden hogescholen ook inderdaad gericht zijn op zeer moeilijk lerenden of op passend onderwijs. Dit valt echter buiten het kader van dit onderzoek.

Uit de documentanalyse en het *embedded case* onderzoek blijkt:

Avans is de enige hogeschool die een minor over zeer makkelijk lerende kinderen in de programmering van het studiejaar 2014-2015 heeft opgenomen.

Deze minor is weliswaar in dit studiejaar niet gegeven, maar is in vernieuwde vorm in 2015-2016 weer van start gegaan.

In deze paragraaf is het kennisaanbod in de keuzefase van de pabo-opleiding weergegeven.

In § 7.3.3 wordt ingegaan op de kennisoverdracht van hogescholen in masters en nascholingen.

7.3.3 Kennisoverdracht in masters en nascholingen

Hogescholen verzorgen verschillende nascholingen in de vorm van post-hbo opleidingen, leergangen, cursussen en masterclasses. Geïnventariseerd is in hoeverre hogescholen nascholingen of post-hbo opleidingen aanbieden van 5 ECTS die zijn gericht op zeer moeilijk en zeer makkelijk lerende kinderen (zie bijlage 2).

Op het onderzochte aandachtsgebied neemt de hbo-master Special Educational Needs (SEN) een belangrijke plaats in.

Aangezien de geselecteerde *embedded cases* geen master SEN(-modules) of andere na- of bijscholingen op het gebied van zeer moeilijk of zeer makkelijk lerende kinderen verzorgen, zijn ten aanzien hiervan van de *embedded cases* geen nadere onderzoeksresultaten te vermelden.

In deze paragraaf worden derhalve alleen de resultaten van de documentanalyse weergegeven (§ 7.3.3.1), waarna conclusies worden getrokken (§ 7.3.3.2).

7.3.3.1 Resultaten documentanalyse

Voor de documentanalyse zijn de resultaten van onderzoeksrapporten geanalyseerd en de documenten van de hogescholen. Naast de hogescholen is ook het aanbod van het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO) van de Universiteit Nijmegen onderzocht, omdat dit Centrum specifiek gericht is op zeer makkelijk lerenden.

Analyse onderzoeksrapporten

Hoewel afgestudeerden van de pabo bevoegd zijn om de functie van leerkracht in het speciaal onderwijs te vervullen, kunnen zij zich ook specialiseren op dit gebied.

De hbo-master Special Educational Needs (SEN) beoogt leraren ondersteuning te bieden die zich willen specialiseren in zorgleerlingen, waaronder zeer moeilijk lerende kinderen.⁷¹

Studenten die de master SEN volgen zijn, volgens de Hogeschool Utrecht, veelal werkzaam in het (speciaal) basis- en voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra, het praktijk- en leerwegondersteunend onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en bovenschoolse organisaties.⁷²

Volgens het CPB wordt de lerarenbeurs in verreweg de meeste gevallen aangevraagd door docenten in het primair en speciaal onderwijs die de master SEN willen volgen. Het aantal aanvragen voor het volgen van de master SEN is echter fors afgenomen (§ 7.1.4).⁷³

71 <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Master-Special-Educational-Needs-Leraar-Speciaal-Onderwijs-M-SEN-deeltijd/Opleidingsinhoud>. Van sept. 2014 t/m sept. 2015 websites verschillende malen geraadpleegd.

72 <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Master-Special-Educational-Needs-Leraar-Speciaal-Onderwijs-M-SEN-deeltijd/Opleidingsinhoud>, geraadpleegd: sept. 2014 t/m sept. 2015.

73 Heijnen, Van der Steeg & Ooms 2015, p. 6, 8, 17 en 19.

Ook de Onderwijsinspectie geeft aan dat van 2009 tot 2013 het aantal master SEN-studenten is gedaald. Het aantal voltijd- en deeltijdstudenten is met ruim 40% afgenomen, van 6.873 in 2009 naar 4.104 in 2013.⁷⁴ De instroom bij de SEN-opleiding bestaat bijna volledig uit vrouwen, in 2013 is dit percentage bijna 90%.⁷⁵

Op 1 oktober 2013 zijn er 9 SEN-opleidingen geregistreerd aan 3 instellingen, waarvan 3 voltijd- en 6 deeltijdopleidingen.⁷⁶ Het voltijdse master programma wordt in 1 jaar doorlopen. Bij de deeltijdopleiding is de studieduur 2 jaar. Modules van de masteropleiding, met een omvang van veelal 5 ECTS, zijn in het algemeen ook als op zichzelf staande nascholingsmodule te volgen.⁷⁷

Analyse hogeschooldocumenten

De hogescholen Fontys, Utrecht en Windesheim verzorgen de voltijdse opleiding master SEN en de deeltijdopleidingen.

Verschillende andere hogescholen werken met deze hogescholen samen of verwijzen studenten naar hen door voor het master SEN-aanbod (zie bijlage 2).

Gezien het grote aanbod van deze hogescholen is alleen geïnventariseerd welke module betrekking heeft op zeer makkelijk lerende leerlingen. Het voert te ver om van alle modules te bepalen welke specifiek betrekking hebben op zeer moeilijk lerende kinderen.

Fontys hogeschool biedt 60 master SEN modules aan. Hiervan zijn 5 modules gericht op zeer makkelijk lerende kinderen, dat wil zeggen 8,3% van het totale SEN-aanbod.⁷⁸

---

74 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 81-82.

Wanneer het aantal vol-, deeltijd- en duale studenten van de master SEN in de overzicht 2.3 en 2.4 op p. 81 in het rapport van de Onderwijsinspectie bij elkaar worden opgeteld, komen de aantallen niet overeen met de in overzicht 2.5 op p. 82 genoemde totaal aantallen. Om mogelijke dubbeltellingen bij de uitsplitsing te voorkomen, is uitgegaan van de cijfers in het totaaloverzicht in tabel 2.5.

Wanneer echter wordt uitgegaan van de aantallen in de tabellen 2.3 en 2.4 is het aantal voltijdstudenten SEN toegenomen met ruim 20%, van 282 in 2009 naar 340 in 2013 en het aantal deeltijdstudenten van de master SEN met bijna 42% afgenomen, van 6.746 in 2009 naar 3.934 in 2013.

75 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 29 en 84.

76 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 25.

77 *Sector leraren opleidingen in beeld* 2014, p. 23, 33 en 81, Eurybase 2009, p. 151.

78 <http://fontys.nl/Werk-en-studie/Opleidingen-en-cursussen/Master-Special-Educational-Needs-voltijd.htm>, van sept. 2014 t/m sept. 2015 verschillende malen geraadpleegd.

Hogeschool Utrecht biedt 40 master SEN modules aan. Hiervan is er 1 gericht op zmal-leerlingen, ofwel 2,5% van het aanbod.⁷⁹

Hogeschool Windesheim heeft de master SEN ingedeeld in 6 profielen, waarvan een met de naam "Profiel Onderwijsexpert Talentontwikkeling". Eind 2014 en begin 2015 was bij dit profiel de SEN- Leerroute "Talentontwikkeling en excelleren" opgenomen. Van delen van deze leerroute was een beschrijving aanwezig, maar twee programmaonderdelen van de leerroute waren nog niet ingevuld, namelijk "Talent en leren" en "Hoogbegaafdheid: talent erkend". In april 2015 zijn de onderdelen wel ingevuld: bij beide onderdelen werkt de cursist aan de eigen ontwikkeling en aan het verbeteren van de onderwijspraktijk. Begin studiejaar 2015/ 2016 blijkt de leerroute gewijzigd in Leerroute "Talentontwikkeling", waarin het "excelleren van leraar en lerenden vanuit talentontwikkeling en handelings- en opbrengstgericht werken" centraal staat. De modules in deze leerroueten, "Dialogen rond talent en onderwijsbehoeften", "Talent en leren 1 en 2", "Leren met ICT" en "Masterkracht: go 4 talent", zijn niet specifiek gericht op zeer makkelijk lerende leerlingen. Derhalve blijkt dat geen enkele van de master SEN-modules van hogeschool Windesheim, 0%, is gericht op zeer makkelijk lerende kinderen.⁸⁰

Uit het voorgaande blijkt dat het aanbod van de hbo-master Special Educational Needs (SEN) voor een zeer klein deel gericht is op zeer makkelijk lerende kinderen.

De losstaande master SEN modules bieden scholingsmogelijkheden voor leerkrachten die zich gedurende een korte periode willen scholen in kennis over zeer moeilijk lerende kinderen. Naast deze modules worden geen afzonderlijke nascholingen over zml-kinderen aangeboden.

Er zijn drie hogescholen die nascholingen bieden voor leerkrachten die zich willen scholen in kennis over zeer makkelijk lerende kinderen, te weten de hogescholen Fontys, Utrecht en Iselinge.

Fontys biedt de opleiding "Passend onderwijs en (hoog-) begaafde leerlingen voor leerkrachten (practitioner)". Deze opleiding is opgebouwd uit de 5 zmal-modules die de hogeschool ook in het kader van de master SEN aan-

79 <http://www.werkenstudie.hu.nl/totaalaanbod/Master-Special-Educational-Needs-Leraar-Special-Underwijs-M-SEN.aspx>, van sept. 2014 t/m sept. 2015 verschillende malen geraadpleegd.

80 <http://www.oso-windesheim.nl/talentontwikkeling-en-excelleren> en <http://www.oso-windesheim.nl/hoogbegaafdheid-talent-erkend>, <http://www.windesheim.nl/werk-en-studie/opleidingen-en-cursussen/educatie/gedrag/master-special-educational-needs/>, <http://www.windesheim.nl/werk-en-studie/opleidingen-en-cursussen/educatie/gedrag-en-passend-onderwijs/master-special-educational-needs/inhoud-opleiding/>. Websites van sept. 2014 t/m sept. 2015 verschillende malen geraadpleegd.

biedt. De nascholing voor het basisonderwijs heeft de omvang van 8,3 ECTS en voor het voortgezet onderwijs 5,6 ECTS.⁸¹

Het Seminarium voor Orthopedagogiek van de Hogeschool Utrecht biedt een tweejarige post-hbo opleiding "Specialist hoogbegaafdheid en differentiatie". Deze opleiding heeft een omvang van 5 ECTS.⁸²

De Iselinge Hogeschool biedt via SON-edutrainng de leergang "specialist hoogbegaafdheid" aan. Het betreft een 1-jarige opleiding met een omvang van 7 ECTS.⁸³

Naast deze hogescholen biedt het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO) van de Universiteit Nijmegen in samenwerking met de European Council of High Ability (ECHA) een post-hbo en een postacademische opleiding aan. Deze deeltijdopleidingen zijn genaamd "ECHA-Specialist in Gifted Education". De jaarlijks instroommogelijkheid bij twee van de vier modules van deze opleidingen is maximaal 18 cursisten. Voor deze opleidingen kan geen lerarenbeurs worden aangevraagd.⁸⁴

Op basis van de resultaten van de documentanalyse wordt het volgende geconcludeerd.

7.3.3.2 Conclusie

Drie van de 25 hogescholen verzorgen de voltijdse opleiding master Special Educational Needs (SEN) en de deeltijdopleidingen.

Het aanbod van de hbo-master SEN is voor een zeer klein deel gericht op zeer makkelijk lerende kinderen. Naast dit aanbod bieden 2 van de 25 hogescholen een post-hbo opleiding op het gebied van zmal aan.

De Universiteit Nijmegen (CBO/ECHA) biedt een post-hbo en een postacademische opleiding op het gebied van zmal aan. Hiervoor kan geen lerarenbeurs worden aangevraagd.

81 <http://fontys.nl/Werk-en-studie/Opleidingen-en-cursussen/Practitioners/Practitioner-Hoogbegaafdheid.htm>, laatst geraadpleegd: 5 okt. 2015.

82 <http://www.cursussen.hu.nl/Centra/Seminarium-voor-Orthopedagogiek.aspx>, <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod.aspx>, <http://www.cursussen.hu.nl/Studeren-aan-de-HU.aspx>, <http://www.cursussen.hu.nl/TotaalAanbod/Specialist-Hoogbegaafdheid-en-differentiatie-jaar-1>, <http://www.cursussen.hu.nl/totaalaanbod/Specialist-Hoogbegaafdheid-en-differentiatie-jaar-1/Opleidingsinhoud> en <http://www.cursussen.hu.nl/totaalaanbod/Specialist-Hoogbegaafdheid-en-differentiatie-jaar-2/Opleidingsinhoud>. Van sept. 2014 t/m sept. 2015 websites verschillende malen geraadpleegd.

83 http://www.sonedutrainng.nl/son_nl/opleiding_tot_specialist_hoogbegaafdheid.php.

84 Segers & Hoogeveen 2012, p. 28 en <http://www.ru.nl/its/cbo/nascholing-onderwijs-0/nascholing-onderwijs/onderdelen-onderwijs/post-initiele/>, laatst geraadpleegd: 18 juni 2015.

Tot zover het overzicht van de kennisoverdracht over zml- en zmal-leerlingen in de masters en nascholingen van de hogescholen.

7.4 REFLECTIE KENNISOVERDRACHT PABO'S

In dit hoofdstuk wordt de eerste subdeelvraag van de *case study* beantwoord:

“In welke mate hebben pabo's de overdracht van wetenschappelijke kennis over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen opgenomen in de programmering van de opleiding?”

In de inleiding van Deel 2 is gemotiveerd dat het volgende gedrag van de pabo voorwerp van onderzoek is:

De expliciete overdracht van de wetenschappelijke kennis over onderwijs aan zmal-kinderen, met een studiebelasting van minimaal 5 ECTS, die is opgenomen in het gepubliceerde programmering van de hoofdfase van de voltijdse pabo-opleiding in het studiejaar 2014-2015.

In § 7.4.1 wordt de kennisoverdracht over zeer moeilijk respectievelijk zeer makkelijk lerende kinderen samengevat. In § 7.4.2 wordt de eerste subdeelvraag van de *case study* beantwoord.

7.4.1 Kennisoverdracht over zml- en zmal-kinderen

De kennisoverdracht van de pabo's over zeer moeilijk en zeer makkelijk lerende kinderen wordt beschreven in respectievelijk § 7.4.1.1 en 7.4.1.2.

7.4.1.1 Zeer moeilijk lerende kinderen

Uit de documentanalyse en het onderzoek van de *embedded cases* blijkt het volgende.

De hogescholen hebben in de programmering van de hoofdfase van de pabo-opleiding geen overdracht van wetenschappelijke kennis over onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen opgenomen.

De geïnterviewden van de pabo's voorzien hierin in de curricula tot en met het studiejaar 2021-2022 ook geen wijzigingen.

Avans, Hogeschool Leiden en de Nieuwste Pabo (dNP) hebben aangegeven tijdens de gehele pabo-opleiding geen kennis over te dragen over zeer moeilijk lerende kinderen, omdat deze het speciaal basisonderwijs (sbo) bezoeken. Het staat studenten vrij om stage te lopen in het sbo.

Uit de documentanalyse is het beeld naar voren gekomen dat 11 hogescholen een minor of specialisatie verzorgen waarin aandacht wordt besteed aan zeer moeilijk lerende kinderen.

Bij Avans, een van deze 11 hogescholen, is gebleken dat de zml-minors en -specialisatie in werkelijkheid passend onderwijs-minors en -specialisatie betreffen.

Vanwege deze bevinding bij Avans, is het de vraag of de in de documentanalyse als zml- aangemerkte specialisaties en minors bij de overige hogescholen wel juist zijn gekwalificeerd. Dit vergt nader onderzoek dat buiten het bestek van dit onderzoek valt.

De master Special Educational Needs wordt aangemerkt als een zml-master.

In de documenten en door hogescholen wordt naar deze master verwezen als zijnde een zml-master. Gezien het grote aanbod master Special Educational Needs – modules is ervoor gekozen om niet verdergaand te analyseren welke modules specifiek betrekking hebben op zeer moeilijk lerende kinderen. Dit zou in het kader van dit onderzoek te ver voeren.

7.4.1.2 Zeer makkelijk lerende kinderen

Uit de documentanalyse en het onderzoek van de *embedded cases* blijkt het volgende

De hogescholen hebben in de programmering van de hoofdfase van de pabo-opleiding geen overdracht van wetenschappelijke kennis over onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen opgenomen.

De geïnterviewden van de pabo's voorzien hierin in de curricula tot en met het studiejaar 2021-2022 ook geen wijzigingen.

Aanvullend is nagegaan of de pabo's kennisoverdracht over onderwijs aan zmal-leerlingen hebben opgenomen in de keuzefase, specialisaties, masters en nascholingen.

Van de 25 hogescholen biedt alleen hogeschool Avans één minor aan voor Avans-studenten op het gebied van zeer makkelijk lerende kinderen.

Hogescholen bieden geen zmal-specialisatie aan.

In het studiejaar 2014-2015 is genoemde Avans-minor niet gegeven, omdat de studenten niet voor de minor hebben gekozen. Na wijziging van de minor is deze in het studiejaar 2015-2016 van start gegaan.

In masters en nascholingen besteden hogescholen zeer beperkt of geen aandacht aan zmal-leerlingen.

Twee van de drie hogescholen, Fontys en Hogeschool Utrecht, besteden in 5 respectievelijk 1 van alle master SEN modules aandacht aan zmal-leerlingen. Dit betreft 8,3 respectievelijk 2,5% van het totale aantal aangeboden SEN-modules.

Drie hogescholen bieden een nascholing over zeer makkelijk lerende kinderen, te weten de hogescholen Fontys, Utrecht en Iselinge. De nascholing bij Fontys bestaat uit de modules die de hogeschool ook in het kader van de master SEN aanbiedt.

Naast deze hogescholen biedt het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek (CBO) van de Universiteit Nijmegen in samenwerking met de European Council of High Ability (ECHA) een post-hbo en een postacademische opleiding aan.

Voor de post-hbo en postacademische opleiding van de Universiteit Nijmegen die is gericht op zmal-leerlingen, wordt geen lerarenbeurs toegekend.

In deze paragraaf is de kennisoverdracht over zeer moeilijk respectievelijk zeer makkelijk lerende kinderen weergegeven. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de eerste subdeelvraag van de *case study*.

7.4.2 Mate van kennisoverdracht pabo's

In dit hoofdstuk is geanalyseerd of hogescholen in de gepubliceerde programmering van de voltijdse pabo-opleiding de expliciete overdracht van de wetenschappelijke kennis over onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen met een studiebelasting van minimaal 5 ECTS hebben opgenomen in de hoofdfase van de voltijdse pabo-opleiding in het studiejaar 2014-2015 (zie inleiding Deel 2: Nurture in de polder).

Op basis van deze analyse kan de eerste subdeelvraag van de *case study*

“In welke mate hebben pabo's de overdracht van wetenschappelijke kennis over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen opgenomen in de programmering van de opleiding?”

als volgt worden beantwoord:

Hogescholen hebben in de programmering van de hoofdfase van de voltijdse pabo-opleiding geen expliciete overdracht van wetenschappelijke kennis over onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen opgenomen.

De geïnterviewden van de hogescholen hebben aangegeven hierin in de curricula tot en met het studiejaar 2021-2022 ook geen wijzigingen te verwachten.

Aanvullend kan worden vermeld dat er ook geen specialisatie op dit gebied wordt aangeboden.

In de programmering van de keuzefase heeft in het studiejaar 2014-2015 alleen hogeschool Avans 1 minor over zeer makkelijk lerenden in de programmering opgenomen.

In de minorcatalogus voor Avans-studenten in het studiejaar 2014-2015 worden in totaal 267 minors aangeboden.

De zmal-minor van Avans is in het studiejaar 2014-2015 niet gegeven vanwege gebrek aan belangstelling van studenten.

In studiejaar 2015-2016 is de minor in vernieuwde vorm wel gegeven.

De vraag dringt zich op waarom hogescholen de kennisoverdracht over het benodigde onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen niet expliciet hebben opgenomen in de programmering van de pabo-opleiding.

Om deze vraag te beantwoorden wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan op de vraag in hoeverre pabo-actoren beschikken over wetenschappelijke kennis over het benodigde onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen.

